

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра педагогіки та освітнього менеджменту

Лиманська Ганна Андріївна

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТОСТІ У
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
за освітньо-науковою програмою
«Освітні, педагогічні науки» (Педагогіка вищої школи)

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

*кандидат педагогічних наук, доцент,
Гагарін Микола Іванович*

Умань – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

1.1. Науково-дослідницька діяльність майбутніх педагогів

1.2. Сутність та структура дослідницької компетентності

РОЗДІЛ 2 ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

2.1. Стан процесу формування дослідницької компетентності у майбутніх педагогів

2.2. Обґрунтування та перевірка ефективних шляхів удосконалення процесу формування дослідницької компетентності у майбутніх педагогів

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

В умовах динамічних соціально-економічних та соціокультурних змін у сучасному українському суспільстві освітні стратегії спрямовано на подальший розвиток національної системи освіти, інтеграцію її до європейського й світового співтовариства з урахуванням загальних тенденцій глобалізації, фундаменталізації, інформатизації освітнього простору. Реалізація поставлених завдань сприятиме досягненню основної мети системи вищої освіти України – підготовці компетентних, креативних, конкурентоспроможних педагогічних працівників. Однією з провідних тенденцій розвитку вітчизняної освіти є посилення уваги до здійснення педагогами науково-дослідницької роботи. Прийняття нового Закону України «Про вищу освіту» докорінно змінило роль, завдання та організацію науково-дослідницької роботи у закладах вищої освіти. Варто підкреслити, що за новим Законом України «Про вищу освіту» другий (магістерський) рівень освіти, що здобувається за освітньо-професійною та освітньо-науковою програмою, передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності розв'язувати комплексні проблеми в галузі дослідницько-інноваційної діяльності; освітньо-наукова програма магістра включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків.

Розвиток інтелектуального потенціалу особистості в умовах реформування освіти вимагає знання і володіння новими педагогічними технологіями і методами.

Дослідження науковців (М. Артёмова, В. Бедь, В. Борисов, М. Головань, І. Зимня, Н. Кузьміна С. Толочко та ін.) засвідчують, що формування в педагога дослідницької компетентності є необхідною умовою зростання його професійного рівня, набуття практичного досвіду.

Особливого значення дослідницька компетентність педагога, її сформованість набуває у зв'язку з недостатньою орієнтацією у різноманітні сучасних наукових підходів та концепцій дослідницької роботи, існування проблем у використанні методів дослідження та організації дослідницької

роботи на рівні сучасних вимог.

Аналіз психолого-педагогічних публікацій свідчить про підвищення інтересу науковців до питання сформованості дослідницької компетентності.

Проблематика формування дослідницької компетентності висвітлена у працях українських та зарубіжних науковців (Н. Бібік, Ф. Бутинець, Л. Ващенко, П. Горкуненко, Ю. Єчина, І. Зимня, О. Коберник, І. Коновальчук, О. Овчарук, О. Пехота, Л. Пироженко, О. Пометун, О. Савченко, С. Сисоєва, С. Толочко, А. Хуторський та ін.).

Водночас, аналіз наукових праць дає підстави стверджувати, що поняття «дослідницька компетентність педагога» все ще є дискусійним. Сьогодні питання формування дослідницької компетентності потребує чіткого визначення його сутності в умовах реалізації дослідницької парадигми розвитку освіти.

Необхідність підготовки педагогів до проведення педагогічних досліджень у майбутній професійній діяльності підтверджується і вимогами Державного освітнього стандарту вищої професійної освіти. Серед загальних характеристик освіченості спеціаліста виділяють навички володіння сучасними методами пошуку, обробки і використання інформації, вміння її інтерпретувати й адаптувати у професійній діяльності.

Дослідження стану формування дослідницької компетентності свідчить про те, що заклади вищої освіти недостатньо використовують власні можливості для формування особистості освіти, як провідника передової наукової думки й організатора науково-дослідницької роботи. Актуальність та соціальна значущість для розвитку освіти і суспільства в цілому проблеми забезпечення формування компетентного викладача, об'єктивна потреба вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів, недостатній рівень сформованості дослідницької компетентності майбутніх педагогів зумовили вибір теми – **«Формування дослідницької компетентності у майбутніх педагогів»**.

Мета дослідження – здійснити аналіз стану досліджуваної проблеми та

теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити ефективні шляхи удосконалення процесу формування дослідницької компетентності у майбутніх педагогів.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати нормативно-правову базу, психолого-педагогічну літературу щодо проблеми формування дослідницької компетентності у майбутніх педагогів.

2. Здійснити аналіз суті та особливостей дослідницької компетентності у майбутніх педагогів.

3. З'ясувати сучасний стан процесу формування дослідницької компетентності у майбутніх педагогів.

4. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективні шляхи удосконалення процесу формування дослідницької компетентності у майбутніх педагогів.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх педагогів у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – шляхи удосконалення процесу формування дослідницької компетентності у майбутніх педагогів.

Методи дослідження. Використано методи теоретичного пошуку (класифікація, теоретичний аналіз наукових джерел та нормативної документації, систематизація теоретичних даних, порівняння) для здійснення теоретичного аналізу наукових підходів до формування дослідницької компетентності; емпіричні методи: анкетування, спостереження, опитування; експеримент.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що проаналізовано сутність та особливості дослідницької компетентності у майбутніх педагогів; з'ясовано стан процесу формування дослідницької компетентності у майбутніх педагогів.

Практичне значення роботи полягає в тому, що обґрунтовано та перевірено ефективні шляхи удосконалення процесу формування

дослідницької компетентності у майбутніх педагогів. Матеріали кваліфікаційної роботи можуть бути використані керівниками закладів освіти, студентами та викладачами педагогічних закладів вищої освіти, в системі післядипломної освіти педагогічних кадрів в аспекті вдосконалення підготовки майбутніх педагогів.

Експериментальна база дослідження. Дослідження здійснено на базі факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідались автором та обговорювались на П'ятій Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної психодидактики: філософські, психологічні та педагогічні аспекти (21–22 травня 2021 року, м. Умань); на засіданні кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Структура роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (125 найменувань), додатків.

Виконане дослідження дає підстави зробити наступні **висновки**:

1. Проаналізувавши нормативно-правову базу, психолого-педагогічні літературні джерела щодо проблеми дослідження, встановлено, що поняття «дослідницька компетентність» розглядається в різних контекстах: з позицій системного підходу – як складник професійної компетентності та компонент загальної й професійної освіченості; у контексті знаннєвої парадигми – як сукупність знань, умінь та навичок, необхідних для здійснення дослідницької діяльності; з позицій функціонально-діяльнісного підходу дослідницька компетентність розглядається як сукупність особистісних якостей, що характеризують здатність фахівця до ефективної навчально-наукової та науково-дослідницької діяльності.

Дослідницька компетентність педагога формується в процесі здійснення науково-дослідницької діяльності майбутніх педагогів в науково-

центрованому освітньому середовищі, де дослідницька діяльність викладачів і студентів тісно переплітаються, а одержані результати використовуються в освітньому процесі. Головна мета такої діяльності – встановити чи перевірити істину, використовуючи для цього доступні методи наукових досліджень. Тобто, навчання через дослідження має прийти на зміну пояснювально-ілюстративному типу навчання.

2. У структурі дослідницької компетентності виділяють такі компоненти:

– мотиваційно-ціннісний, що містить в собі систему мотиваційно-ціннісних та професійно-значущих мотивів дослідницької діяльності та емоційно-вольових і ціннісних ставлень студентів до світу, до діяльності, до людей, до самого себе, до своїх здібностей та їх розвитку; усвідомлене уявлення про цінність сучасної освіти; уміння формулювати цілі дослідницької діяльності у відповідності з гіпотезою та завданнями дослідження;

– когнітивний, що відображає систему професійних та міждисциплінарних наукових знань і пізнавальних умінь науково-дослідницької діяльності;

– діяльнісно-практичний, що містить сукупність способів і прийомів науково-дослідницької діяльності та уміння реалізувати їх у дослідницькій діяльності, розвинену самостійність і творчу активність;

– рефлексивний компонент, який включає в себе діяльність щодо усвідомлення й оцінювання ходу й результатів самостійної дослідницької діяльності; здатності саморегуляції: наявність знань про способи професійного самовдосконалення; уміння усвідомлювати рівень власної діяльності, своїх здібностей; уміння бачити причини недоліків у своїй роботі, в собі; бажання самоудосконалюватися, уміння використовувати механізм самооцінки власних досягнень в дослідницькій діяльності. Це означає, що педагог повинен уміти виявляти у своїй роботі позитивні й негативні моменти, порівнювати досягнуті результати з наміченими цілями й задачами,

реально усвідомлювати свої можливості і у зв'язку з цим адекватно планувати й реалізовувати програму наукового дослідження.

3. Відповідно до проблеми дослідження, з'ясовано стан процесу формування дослідницької компетентності майбутніх педагогів в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини в сучасних умовах; проаналізовано діяльність Науково-технічної ради, відділу наукових досліджень, інновацій та міжнародного співробітництва, студентського наукового товариства. В процесі спостереження за освітньою діяльністю, бесід з респондентами, анкетування (анкета «Дослідницька компетентність майбутніх педагогів»), тестування (тест «Направленість Вашого розуму») встановлено, що необхідно ефективніше здійснювати формування дослідницької компетентності майбутніх педагогів.

Аналіз здійсненого опитування студентів виявив недостатній рівень сформованості дослідницької компетентності майбутніх педагогів. Значна частина респондентів недостатньо обізнані щодо сутності дослідницької компетентності, поверхово орієнтуються в методах і методиках педагогічних досліджень; недостатньо переконані в необхідності залучення всіх студентів до науково-дослідницької роботи.

Результати експерименту свідчать, що:

– 66,7 % респондентів вважають, що процес формування дослідницької компетентності у майбутніх педагогів потребує покращення, є доречним та необхідним;

– 19,5 % – вважають вдосконалення даного процесу необов'язковим;

– 11,1 % – вважають, що формування дослідницької компетентності не впливає на ефективність професійної діяльності;

– 2,7 % – не змогли відповісти.

4. З метою удосконалення процесу формування дослідницької компетентності майбутніх педагогів, нами виокремлено шляхи удосконалення даного процесу, а саме:

- розв'язування студентами науково-дослідницьких ситуацій та задач;
- використання тренінгу з метою формування дослідницької компетентності;

У дослідженні використано тренінг «Формування дослідницької компетентності майбутніх педагогів». Тренінг базувався на таких основних принципах його проведення: добровільної участі, активності, дослідницької (творчої) позиції, об'єктивації (усвідомлення) поведінки, партнерського (суб'єкт-суб'єктного) спілкування, гармонізації інтелектуальної й емоційної сфер, балансу комфорту і дискомфорту, образної фіксації, спрямованості на застосування результатів тренінгу в житті, фасилітаційної позиції. Послідовна реалізація названих принципів є однією з умов ефективної організації освітнього процесу через дослідження. Метою розроблених і використаних нами вправ під час проведення тренінгу було визначення готовності магістрантів до науково-дослідницької діяльності, формування основних професійних та особистісних якостей, необхідних для здійснення дослідження, засвоєння учасниками тренінгу прийомів ефективного спілкування через ігрові методи навчання й техніки активного слухання та ін. У процесі тренінгу використано низку вправ, зокрема, «Знайомство», «Портрет дослідника», «Я-дослідник», «Дерево підсумків» та ін.

Наступним шляхом удосконалення процесу формування науково-дослідницької компетентності визначено розв'язування студентами науково-дослідницьких ситуацій та задач.

У відповідності з метою і завданнями експериментальної роботи проведено замірювання, які дали змогу одержати кількісне вираження якісних змін формування дослідницької компетентності, що відбулися під час експерименту.

Зазначені вимірювання за методикою та організацією були ідентичні замірюванням констатувального етапу дослідження. Це дало змогу отримати об'єктивну картину динаміки рівнів формування дослідницької компетентності.

Проведений до початку дослідження зріз показав, що з 35 студентів: 17 належать до початкового рівня сформованості дослідницької компетентності; 12 респондентів – до середнього рівня; 6 студентів – мають високий рівень.

Як показав заключний зріз, з 48,5 % студентів початкового рівня залишилось лише 22,8 %. Ті ж студенти, що залишились на початковому рівні вже не ставились до проблеми формування дослідницької компетентності з байдужістю.

Відсотковий склад студентів середнього рівня сформованості дослідницької компетентності зріс від початку дослідження на 8,6 %, тобто від 34,2 % до 42,8%.

Кількість студентів високого рівня сформованості дослідницької компетентності – відповідно на 17,1 % /від 17,1% до 34,2%.

Підсумовуючи вище сказане щодо експериментальної роботи, зазначимо, що в процесі дослідження нам вдалося реалізувати поставлену мету і завдання.

Так як оцінка ефективності базується на факті підвищення рівня сформованості дослідницької компетентності, можна зробити висновок про ефективність запропонованих та перевірених шляхів.

Отже, науково-дослідницька діяльність студентів здатна забезпечувати не лише формування дослідницької компетентності, але й стати засобом продукування нових знань та умінь, розвитку ціннісного ставлення до науково-дослідницької діяльності в контексті її нормативно-навчальних функцій, забезпечуючи особистісне освітнє й професійне зростання майбутнього фахівця.

Перспективами подальшого дослідження вбачаємо вивчення проблеми специфіки змісту, сутнісних характеристик і механізмів здійснення студентських наукових досліджень у сфері освіти, здійснення методичного супроводу формування дослідницької компетентності.